

Szakonyi Károly

Barátaim humora

Évekkel ezelőtt, amikor Gogol nagyszabású szatírikus regényével foglalkoztam (színpadra írtam a Madách Színháznak), feljegyzései között találtam a nevetésről szóló véleményét. Azt írta: *A nevetés sokkal jelentősebb és mélyebb, mint gondolják. Nem az a nevetés, amelyet ideig-óráig tartó ingerültség, vagy a betegesen epés hajlam, jellem szül, nem is az a könnyű nevetés, amely az emberek üres szórakoztatására szolgál – hanem az a nevetés, amely az ember derűs természetéből fakad. A lélek mélyén ott buzog a nevetés örök forrása, amely elmélyíti a tárgyat, élesen kidomborítja azt, amin csak úgy tovasiklanánk, és aminek átható ereje nélkül nem rémítené úgy meg az embert az élet kicsinyessége és üressége…*

Ifjúkoromban volt egy kedvelt vicctípus, az úgynevezett favicc. Akkoriban még nem ismertük az abszurd komédiákat, jóllehet Karinthy már „kitalálta" (és a Magyarországon is tanuló román fiatalember, Ionesco ismerhette is azokat, jegyzem meg némi célzatossággal), de a kategorizálása még nem történt meg. Voltaképpen a faviccek – amelyek leginkább a fanyar angol humorhoz hasonlítanak – a későbbi abszurd vagy abszurdoid (copy right Páskándi) előhírnökei voltak.

Én kedvelem a faviccket, az ember természetének fonákságait felvillantó, hogy ne mondjam filozofikus mini történeteket.

A faviccet rezzenéstelen arccal, fapofával illik előadni, mintha nem is viccet meséltél volna, hanem komoly történetet. Hiszen voltaképpen az is.

Két idegen férfi ül egymással szemben a robogó vonaton. Az egyik egyszer csak feláll, a poggyászhálóból leveszi a csomagját, nagy kényelmesen elővesz belőle egy marék szilvát, kimagozza, majd a gyümölcsöt a magokkal együtt kidobja az ablakon. A másik csodálkozva nézi. Útitársa most egy almát vesz elő, meghámozza, felgerezdeli, kidobja az ablakon. Ugyanezt teszi körtével, naranccsal, mandarinnal. – De uram! Mit csinál?! – kérdi a szemben ülő. – Mit csinálnék? Gyümölcssalátát. – De miért dob ki mindent az ablakon? – Micsoda kérdés! Ki nem állhatom a gyümölcs-salátát!

Hát nem véresen komoly történet ez a favicc? Eszünkbe juttatja a gépiessé vált, érdek és érzelem nélküli cselekvést, a beidegződések kényszerhatását, a kelletlenül végzett kötelességet, céltalanná vált tevékenységet, a megszokásból való kitörés gyatra és szánalmas próbálkozását, a sunyi lázadást, a konvenciókat felrúgni vágyó egyéniség tragikomikus igyekezetét, a hiábavalóságokba való belefásultságot és így tovább.

Hajt át a városon a házaspár, az asszony ül a volánnál, egyszer csak oda szól neki a férj: te, nem kellene megállnunk? Már vagy öt embert elütöttünk… Mire az asszony csodálkozva: Ja, nem te vezetsz?

Gyurkovics Tibor imádta ezt a viccet. Ezerszerre is elmeséltette magának.

Különben is, eleme volt a humor. Ha ráhangolódott egy történetre, élvezet volt figyelni, hogyan pörgette fel egyre fantasztikusabb komikummá. Szarkasztikus jellemrajzot rögtönzött, akár egy irodalomtörténeti históriában szereplőkről is. Emlékszem, minibuszon utazott a társaság egy irodalmi estre, és szóba került Szabó Lőrinc meg Babits kapcsolata, és persze Török Szofi szerepe a költő életében. Tibor Babits esendőségét ebben a után induló szerelemben és Lőrinc férfiúi nagyvonalúságát a hölgy átengedésében fergeteges iróniával adta elő. Dőltünk a nevetéstől. Tele volt túlzással a szereplők kárára, mégsem volt bántó, mert szeretettel rajzolta a groteszk képet.

Bertha Bulcsu humora szikár volt, vagy inkább azt mondanám, éles. Éle volt, s inkább talán iróniának nevezném. Kiss Dénes menekült a társaságból, ha valaki viccet mesélt. Lázár humora megejtő volt. Most nem a meséiben rejlő, mély, filozofikus humorára gondolok. Ervin viccelődése első pillanatban meghökkentő volt, látszólag bántó. De egy másodperc múlva kitűnt a szavak mögül a szeretetet. Mentünk a körúton, az EMKE elött három testes, gömbölyded lány állt, és hamburgert evett. Lázár nem állhatta meg szó nélkül, elég kövérek voltak ahhoz, hogy mulatságos legyen ez a nagy evészet. Azt mondja nekik, amikor oda értünk: – Lányok, ti hárman így hány mázsát nyomtok? – Az ember azt hinné, menten kap érte egy pofont. De a hökkenet után, amint meglátták Ervin kaján, derűs arcát, felkacagtak. Megérezték, hogy ez nem bántás, talán maguk is tudták, hogy a helyzet groteszk. Nagy csevegésbe kezdtünk, a lányok imádták Lázárt. (Mint mindig.)

És emlékszem Szabó István két történetére is. A falujából hozhatta, Cserszegtomajról. Háborút járt öregek mesélhették, ott hallhatta gyerekkorában a kocsmában, amikor a vasárnapi mise után apjával betért, ahogy az szokás volt.

Két szökött magyar hadifogoly vándorol az orosz sztyeppén. Kukoricás mellett haladnak el, amikor az egyik félre megy a dolgára. A másik vár, aztán hallja a társa sóhajtozását: – Jaj, anyám, jaj, drága édesanyám! – Mit emlegeted te ilyenkor az édesanyádat, kérdi, amikor amaz visszajön. – Hosszú sora van annak. Tanyán éltünk, aztán a ház háta mögé jártunk a dolgunkat végezni. Anyám meg mindig mondogatta: nem tudnátok odébb menni?! Hát most jól eljöttem!...

Volt egy másik kedvence is, szerette elmondani azt is: Bosnyákok ülnek a kávézóban, szívják a vízipipát nagy csendességben. Kitör a vihar, csapdossa fejük felett az ablakszárnyat. Megszólal nagy sokára az egyik: Be kéne csukni… Bólogatnak. Egy másik is rábólint: Mert még betöri. Hallgatás. Aztán a harmadik: Be bizony… Csend megint. Szól a negyedik: Igen csapdossa… Végre egyikük feláll, bezárja. Hosszú csend megint, szívják a vízipipát, aztán a legbölcsebb: Csak nézem, hogy milyen is az ember. Mint a madár. Hol ide röppen, hol oda…

Nagy tréfamester volt Karinthy Ferenc, Cini, de ifjan az egész lágymányosi baráti kör, Devecserivel, Örkény Istvánnal. Cini vicceit jól ismertük, ő nem mesélte a vicceket, hanem „csinálta". De általában is, az irodalmi élet is át volt itatva a humorral, egymás megtréfálásával, amiben nagy mester volt Zelk Zoltán is.

És a pesti humor. Ami mára kiveszőben van. Pedig még a legrosszabb időkben is burjánzott. A diktatúrában nem volt veszélytelen politikai vicceket mesélni, mégis meséltünk. A legtöbb jószerint rokona volt a faviccnek. Két ember találkozik az ötvenes években. – Hogy vagy? – kérdi az egyik. A másik sóhajt és legyint. Mire az első: – Na, na, csak ne politizálj!

Nem jó a közélet, ha nincs benne humor. Nem jó, ha a politikusoknak nincs érzékük a humorhoz. Az élet nehéz, de humor nélkül végzetesen nehéz.

Utoljára az egyik kedvencem: Bemegy a pasas a könyvkereskedésbe. – Van lexikon? – Az eladó kissé unottan: – Milyen kiadás…– Erre a vevő: – Á, tényleg, igaza van!

Vagy a másik: Kimentik a hajótöröttet, riporterek várják a parton, kérdik, hogy élte át a hánykolódást azon az egyszál deszkán a tengeren. Panaszkodik, hogy rettenetes volt a szomjúság, az éhség, a félelem… aztán kis gondolkodás után: – De a vasárnap délutánok, azok voltak a legnehezebbek…

Karinthy Frigyes évforduló van. 135 éve született. Megszokta, hogy az utcán a járókelők megbámulták. Ilyenkor kedvesen oda szólt: – Ne ájuljon el, én vagyok!